

TEM. 8



I. A. Iljin

**Základy
křesťanské
kultury**

REFUGIUM
VELEHRAD ROMA

že celková zkušenost je dostupná pouze nemnoha lidem. Ale usilování o tuto cestu a přiblížení se k ní je umožněno nám všem, zvláště pak těm, kteří chtějí tvořivě budovat křesťanskou kulturu.

Křesťanská kultura je buďto krásné, ale neurčité slovo, kterým je možno zastřít a obhájit až příliš mnoho, ale o takovém slově my tady nemluvíme; anebo je to velice těžké, zavazující a odpovědné dílo; a jeho podstata spočívá v tom, aby si v rámci svých sil osvojilo Duch Krista a vytvářelo z něj pozemskou kulturu lidstva. A vytvářelo ji s důvěrou (srv. I Jan 4, 17 a 5, 14), přijalo na sebe zodpovědnost za svá rozhodnutí, za svá řešení i za skutky a vždy vyzývalo toho, který „má moc vykonat na nás věci nad pomyslením nesmírně vznešenější, než my prosíme nebo chápeme“. Kdo chce vytvářet křesťanskou kulturu, ten se musí pokusit vychovat ve své duši „dítě světla“ (srv. Jan 12, 36) a nechat ho mluvit a jednat tak, aby se podobalo člověku, „který má být souzen podle zákona svobody“.

Jinou cestu nevidíme.

4. Základy křesťanské kultury

Kultura je jev vnitřní a organický: zasahuje samotnou hlubinu lidské duše a uskutečňuje se cestami existujícími, tajemné souvislosti se vším. Tím se odlišuje od civilizace, která může být chápána zevně a povrchně a nepotřebuje úplnou duchovní účast. Proto může mít národ starou a vybroušenou duchovní kulturu, ale v otázkách vnější civilizace (oděv, bydlení, doprava, průmyslová technika atd.) se jeví jako obraz zaostalosti a prvobytnosti. A naopak: národ může stát na nejvyšší příčce techniky a civilizace a v otázkách duchovní kultury (mravnost, věda, umění, politika a hospodářství) prožívá období úpadku.

Z tohoto jednoho rozdílu je patrné, jaký mimořádný význam mělo v historii kultury křesťanství. Vložilo do kultury lidstva jakéhosi nového požehnaného ducha, téhož ducha, který měl oživit a oživil samotnou substanci kultury, její původní podstatu, její živou duši. Tento duch byl záhadným způsobem přenesen do nepřátelského prostředí, židovsko-římského, do atmosféry rozumářských myšlenek, abstraktních zákonů, formálních obřadů, zmírajícího náboženství, lačně pozemské vůle a bezohledného instinktu. Takovým jednáním nemohla být kultura tvořena: mohla pouze degenerovat. Tato cesta vedla k úpadku. Je pochopitelné, že lidé s takovým jednáním (farizejové) a civilizace takového řádu (římská) nemohli přijmout toto požehnané učení: byli nuceni zůstat lidmi a ustanoveními tohoto světa, proti kterým se staví apoštolské poslání.

Ale právě tohoto ducha museli lidé přijmout, aby se mohli stát křesťany, právě tento duch je pro křesťany proto nutný i nyní, aby mohli vytvářet křesťanskou kulturu. V čem je podstata tohoto ducha?

Zdálo by se, že každý křesťan by měl nejenom nosit tohoto ducha v sobě, ale porozumět mu do takové míry, aby mohl bez zvláštních těžkostí odpovědět na tuto otázku. Nicméně se pokusím stručně ji nastínit.

1. Duch křesťanství je duchem „vnitřnosti“. „Boží království je mezi vámi“ (Lk 17,21). Podle toho nemá nic vnějšího, hmotného, samo o sobě smyslového žádnou hodnotu a neospravedlňuje se před tváří Boží. To neznamená, že se zcela a definitivně zamítá; to ne, ale jeví se pouze jako možnost ducha a dokonalosti: jako neobdělávané pole (a který rozséváč by chtěl zahrnout svoje pole?); nebo jako nádoba určená pro drahé víno (a co je prázdná nádoba? ale víno potřebuje nádobu!); anebo obydlí, které nemůže zůstat opuštěné. Vnitřní, tajné a duchovní řeší otázku upřednostnění vnějšího, zjevného a hmotného.

To je třeba nyní považovat za axióm veškeré kultury a zvláště kultury křesťanské. Takže, mravní postavení člověka není hodnoceno podle jeho materiálních výsledků ani podle vnějšího užitku, který z toho plyne, ale podle vnitřního stavu duše a srdce člověka, který to prožívá. Umělecké dílo není uměleckým tehdy, když je efektní a originální jeho estetická látka,³ ale tehdy, je-li věrné svému skrytému, duchovnímu tématu. Vnější přesnost vědeckého popisu je pouze začátkem skutečného vědění. Právo a stát jsou životné a věrné právě tam a jenom tam, kde zůstává na výši živé uvědomění lidí. Takže o všech hospodářských otázkách a nesnázích se rozhoduje zejména zevnitř - díky vzdělávání lidí k bratrství a spravedlnosti; neboť tak najdou vzdělaní lidé i vnější formy bratrského života. Kultura je tvořena zevnitř; je výtvozem duše a ducha; křesťanskou kulturu může tvořit pouze křesťanský pevná duše.

2. Duch křesťanství je duchem lásky. „Bůh je láska“ (1 Jan 4,8).

To znamená, že Kristus odhalil v lásce tento naprosto prvotní pramen veškeré tvorby, a tedy i veškeré kultury. Neboť kultura vytváří

³ Srv. mou knihu *Základy umění*. Vydala Ruská akademická společnost, Riga 1937, (pozn. autora).

a schvaluje; vyslovuje jakési přijaté a zabydlené „ano“. Tato láska je první a velká schopnost přijímat, schvalovat a tvořit. V lásce milující splývá, duchovně srůstá s milovanou věcí; přijímá ji měrou uměleckého ztotožnění a vlastní ztráty, zcela se jí oddá a přijímá ji v sobě. Vzniká něco nového, podobného tomu, čím je manželství a rození dětí; toto vytváření čehosi nového je tvorba.

Přitom se láska najednou staví jak proti abstraktnímu rozumu, bezcitné vůli, chladné fantazii, tak proti pozemské smyslnosti. Ale staví se proti tomu tak, že všechny tyto schopnosti, podřízené lásce a jí naplněné, se obnovují a mění. Myšlenka, která je povzbuzená láskou, se stává záštitou rozumu, váže se k poznávanému předmětu a nabízí pravé poznání. Vůle, která je zrozená z lásky, se stává svědomitou, šlechetnou vůlí a jeví se jako pramen pravých křesťanských hrdinských skutků. Fantazie ztrácí svůj chlad, přestává být prázdnou a lhostejnou hrou, plane duchovním ohněm a začíná skutečně vidět a tvořit. A pozemská smyslnost, která se v lidové mluvě nazývá láskou, si nezasluhuje toto jméno; ovšem prosycena láskou přestává být elementární, vášnivou posedlostí a začíná uskutečňovat zákony ducha.

Proto tedy křesťan nevěří v kulturu bez lásky. Láska k Bohu je podle něj pramenem víry. V jeho očích se manželství uskutečňuje skrze lásku. Neskládá naděje v učence, kterému nevládne láska ke studovanému předmětu, ale prázdná a zistná zvědavost. Nevází si bezcitného dobrodiní. Nedokáže se kochat chladným, prázdně si pohrávajícím, třebaže neodbytně vyzývajícím uměním. Nečeká rozřešení sociální otázky třídní nenávistí nebo lstivě vypočítavým zájmem. I do samotného politického života vkládá základní prvky lásky - lásky k vlasti, k národu, ke státu. Potřebuje náklonnost soudu; lidskost v zacházení s dítětem a vojákem; a umí litovat člověka na doživotních nucených pracích, odsouzeného za nelidskost.

Křesťan ví z vlastní zkušenosti, že „láska je z Boha“ (1 Jan 4,7) a spolu s apoštolem Janem pevně věří, že „každý, kdo miluje je zrozen z Boha a poznává Boha“ (srv. 1 Jan 4,7; 2,29 a 4,16).

3. Dále, duch křesťanství je duchem vnímání: učí nás vidět věci smyslově „neviditelné“ (srv. 2 Kor 4,18; Žid 11,27) a slibuje nám, že „čistí srdcem“, „tvůrci pokoje a svatosti uvidí Boha tvář v tvář“ (Mt 5,8; 1 Kor 13,12; 1 Jan 3,2; Žid 12,14; srv. Jan 12,45; 14,7).

Bůh se odhaluje před zrakem ducha: On je Světlo (Jan 9,5; 1 Jan 1,5). Toto světlo je třeba spatřit vnitřním, ne smyslovým zrakem; tento netělesný pohled (srv. 2 Kor 5,6-8) nás pozvedne k Bohu. Křesťanství učí o obrácení se k Bohu, ne však abstraktním, logickým rozumařením, ani energickým napětím, které se chce samo pobízet k víře, ale bezprostředním vnímáním, jež se děje okem srdce. Bůh se odhaluje tomu, kdo k němu obrací oko své lásky. I lidský duch je vyzván spatřit Boha tak, jak oko vidí světlo - stejně přirozeně, bezprostředně, nenuceně, radostně, vděčně a klidně. Proto tedy lidé s „otupělým srdcem“ a „zavřenými očima“ (Mt 13,15) neuvidí Boha a neuvěří, ale zůstanou slepí (srv. např. Mt 13,15; 15,14; 23,17; 23,26; Jan 9,39-41 aj.). Proto je tedy řečeno: „Přišel jsem na tento svět soudit: aby ti, kdo nevidí, viděli, a kdo vidí, oslepli“ (Jan 9,39); a ještě: „Nyní ho už znáte a viděli jste ho“ (Jan 14,7). A proto se Kristovi učedníci nazývají „synové světla“ a „děti světla“ (Jan 12,36; Ef 5,8-11).

Křesťanská víra vzniká v očividném duchovním stavu, zkoumaném okem srdce. A tato patrnost je dílem Božského zjevení a vnitřní svobody člověka. Proto je víra věcí svobodného pohledu a nesnese žádné násilí; šíření této víry násilím, strachem a krví bylo vždy anti-křesťanským pokušením.

Podle toho má člověk zvláštní, nenucenou moc duchovního, srdečního vnímání, díky níž je mu umožněno vidět Boha a poznávat všechno božské na světě. Tuto moc vnímání darovalo a odkázalo křesťanství celé lidské kultuře. Právě s její pomocí se dobývají vyšší, blahodárné syntézy ve vědě, právě ona vytváří veškeré skutečně umělecké umění; díky ní je umožněn akt mravního svědomí; z ní přirozeně vyrůstá právní intuice, jí se řídili všichni velcí, geniální reformátoři státu i hospodářství. Ona sama není ničím jiným než zbožným přikloněním se k Bohu. A proto můžeme říci: křesťanství

odkázalo lidem vytvářet kulturu a přitom vycházet ze zbožného vnímání a v něm zůstat.

4. Dále: duch křesťanství je duchem živého tvůrčího obsahu, tedy ne formy, abstraktních měřítek nebo „staré litery“ (srv. Řím 7,6). Ne v tom smyslu, že by vůbec neocenílo základní prvky formy, tj. hranice, zákon, splnění a ukončení; ale v tom smyslu, že odmítá za základ prázdnou, abstraktní, soběstačnou formu, která je zbavena obsahu, jež byl touto formou nasycen a posvěcen. Právě v tomto smyslu je třeba chápat Kristova slova: „Nemyslete, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky. Nepřišel jsem je zrušit, ale naplnit“ (Mt 5,17); neboť v řeckém originálu je použit výraz „πληρωσαι“, což znamená „naplnit“. Tudíž v křesťanství zákon není zamítnut, ale je naplněn živým a hlubokým obsahem ducha, takže forma přestává být formou a stává se živým prostředkem obsažného života, ctností, uměním, poznáním, nevinností - celou podstatou a bohatstvím kulturního bytí.

Proč se tedy křesťan s nedůvěrou obrací ke všemu a ke každému činu, kde se objevuje nebo začíná převládat formalismus, mechaničnost, zákonnost, litera atd. Neboť formalismus narušuje všechno, do čeho pronikne. Vinou něho stagnuje věda a umění. Vinou něho degeneruje administrace, soud i právo. Formální morálka není blahodárná ani důležitá. Pro vzdělávání, vyučování a zaměstnání je formalismus nemožný. I prázdná forma rodiny, která není naplněna láskou a duchem, nesplňuje to, k čemu je určena. Tehdy se forma jeví jako bezvýznamná patrnost, abstraktní schéma, umrtvující bezcitnost, farizejské pokrytectví. A proto formalizace a mechanizace kultury hovoří proti křesťanskému duchu a svědčí o její degeneraci. Křesťan neusiluje o prázdnou formu, ale o formu naplněnou; neusiluje o mrtvý mechanismus, ale o organický život v celé jeho tajemnosti, ve všech jeho tajemstvích; touží po formě, která je zrozena z hlubokého, duchovního, naplněného obsahu. Usiluje o upřímnou formu. Chce být a ne se zdát. Je mu souzena svoboda, ne zákonnost, a proto se ta zákonnost, která stojí mimo duši, upřímnost a svobodu, jeho srdce nedotýká.

5. Duch křesťanství je duchem zdokonalování. „Vy však buďte dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,48).

To neznamená, že se křesťan považuje za dokonalého nebo že má při nejmenším blízko k dokonalosti svou podstatou - přes všechnu střízlivost a pokoru. Ale znamená to, že křesťan má před svým duchovním zrakem Boží dokonalost, jíž také měří všechny pozemské věci a životní situace. Učí se a naučí se rozlišovat to, co se líbí, co je příjemné, co činí potěšení a co je prospěšné od toho, co je ve skutečnosti dobré, co je objektivně dokonalé - a právě proto skutečné, mravní, umělecké, spravedlivé a hrdinské. A když se naučí rozlišovat tyto dvě skupiny hodnot, umí se připojit právě k tomu dokonalému, dává mu přednost, dobývá ho, slouží mu, brání ho, šíří jej a v případě nutnosti za něj i umírá. Křesťan nejenomže vnímá dokonalost, ale sám si ukládá nutně se zdokonalit: odtud pochází živá zkušenost hříchu a pocit osobní nedůstojnosti; sám sebe soudí, usvědčuje, kaje se a očisťuje; v každé věci a v každém svém činu se ptá na ono dokonalé a dovolává se ho.

Zde tedy vzniká v křesťanství tento duch odpovědnosti, sebeobvinění, pokání; duch péle, svědomitosti, práce, sebeovládání, disciplíny a hrdinství. Proto je tedy křesťanská kultura realizována pouze tímto duchem a náladou; a převládání opačného ducha svědčí o odcizení kultury křesťanství. A tak je tomu ve všech oblastech kultury.

K čemu je nezodpovědný, nesevědomitý a k pravdě lhostejný vědec? K čemu je umělec, který usiluje o úspěch, a ne o uměleckou dokonalost? Může se skutečný křesťan stát nečestným demagogem, prodejným úředníkem nebo bezuzdným tyranem? Duch křesťanství obrací člověka k Bohu na nebi a k Boží činnosti na zemi. Tato Boží činnost na zemi se stává předmětem jeho služby; a samotný jeho život a jeho činy se proto stávají předmětnými. Tento duch křesťanské předmětnosti vnáší křesťanství do celé kultury lidstva - do rodinného života, do vzdělání, do služby, do veřejnosti, do hospodářství, do politiky, do umění i do vědy. A zdánlivý křesťan, který -

slovy ruského přísloví - na nebe vzhlíží, po zemi se plíží, není hoden ani své víry, ani svého jména.

Takový je duch křesťanství, který je darovaný a odkázaný lidské kultuře. Je to duch zvnitřnění; duch lásky; duch modlitebního vnímání; duch živého, organického obsahu; duch upřímné naplněné formy; duch zdokonalování a věčného sloužení činnosti Boží na zemi. Uvěřit v Krista znamená přijmout od Syna božího tohoto ducha jako Ducha tvořivé síly a z něj vytvářet pozemskou kulturu. A naopak: kdo je věrný tomuto duchu, jím žije a tvoří, ten už patří Kristu, a to i tehdy, když o tom sám neví a nepřiznává to. Neboť „každý, kdo žije spravedlivě, je z něho naroden“ (1 Jan 2,29).

Vytvářet křesťanskou kulturu neznamená pracovat se zákony v abstraktních dogmatech nebo se pobízet k rozumování o věcech, skrytých lidskému zraku; neznamená to odvrácení od svobodného vnímání nebo tvoření pouze podle zákona představitelů pozemské církve. Ale znamená to odhalit nitro svého srdce pro Kristova ducha a díky němu se obrátit k vnímavému přijetí Boha a Božího světa a rovněž k svobodným a odpovědným energickým skutkům v rámci Boží činnosti na zemi. Neboť tak je vnímavému a činnému člověku dáno vložit křesťanského ducha do všeho, cokoli by začal dělat: do vědy, do umění, do rodinného života, do vzdělání, do politiky, do služby, do práce, do společenského života i do hospodářství. Bude vytvářet živou křesťanskou kulturu.

A proto musí přijmout Boží svět a začít žít jím a v něm.